

să știe cum se prepară”⁸. De remarcă, reclama firmei “Verner&Pfleiderer” din anul 1915, care promovează cuptorul cu aburi “Vienara”: “cuptorul cel mai modern al timpului de față pentru fabricarea unei pâini cât se poate de frumoasă și gustoasă”⁹.

Despre vin și bere ar fi multe de povestit. Este însă cert că, dacă sunt alese cu grijă, îmbogățesc gustul specialităților culinare pe care le însoțesc. În expoziție sunt promovate “Învățăături de a face vinuri frumoase și de folos”, rețete vechi de “multe feluri de vutci”¹⁰, folosite în secolul al XVIII-lea, rețete de bere sau de vinuri spumante. Cafeaua, tablet de proveniență turcească, este ilustrată prin rețete și reclame, cum ar fi cea a renumitei firme “Iuliu Meinel”, importator de cafea și ceai, sau cea a adaosului pentru cafea “Frank”, obținut “din cicoare atent selecționată”¹¹.

Conservele reprezintă un sortiment alimentar ce oferă consumatorilor alternativa unei mese rapide și ieftine. De aceea, în secolul al XX-lea, pe fondul transformărilor generate de cele două războaie mondiale și de emanciparea femeii, prepararea lor se diversifică și se perfecționează generând o întreagă industrie de profil. În cadrul secțiunii dedicate acestora au fost grupate atât rețete de preparare a conservelor de fructe, legume, zacuscă și pește folosite în perioada comunistă la Întreprinderea de Industrializarea Peștelui Tulcea, cât și imagini de promovare ale fabricilor de conserve “Bragadiru” și “Grivița”.

Expoziția beneficiază de impactul vizual oferit de reclame și fotografii. Fie că este vorba despre Oțetul Igienic “Cocoș”, fabricat de Dr. Urbeanu, de Vinurile Poenaru&Co, “cele mai delicioase”¹², sau Fabrica de Pâine “Herdan”, despre colonialele și băuturile spirtoase comercializate de Frații Oancea din Bușteni, sau de ciocolatele “Berindei”, “Suchard” și “Zamfirescu”, toate ilustrează evoluția publicității în România în secolul trecut.

Documentele prezentate în cadrul acestui proiect sunt variate și atractive, oferind vizitorului posibilitatea de a reconstitui vizual evoluția gastronomiei românești, începând din secolul al XVIII-lea. La sfârșitul acestei călătorii imaginare, puțini vor fi cei care nu îi vor da dreptate lui Păstorel Teodoreanu, care susținea că “și bucătăria e o artă / atunci când bucătarul e artist”¹³.

Elena Mușat

Surse străine ale comunismului românesc Dezbatere științifică organizată de Institutul de Istorie “Nicolae Iorga”

La 15 septembrie 2010, sala de conferințe a Institutului de Istorie “Nicolae Iorga” a găzduit dezbateră științifică cu tema *Surse străine ale comunismului românesc*. Așa cum a amintit în cuvântul de deschidere directorul Institutului, Ovidiu Cristea, manifestarea continuă tradiția forului academic de relaționare cu întreaga comunitate a

⁸ SJAN Bacău, “Bacăul”, nr. 23/22 iunie 1930, f. 6.

⁹ *Anuarul României și al Capitalei București. 1914-1915*, f. 15.

¹⁰ Biblioteca Academiei Române, *Colecția Manuscrise*, nr. 1120, f. 53-56.

¹¹ SJAN Brașov, fond *Fabrica de cafea «Frank»*, ds. 138/1940, f. 28.

¹² *Ilustrațiunea Română*, ianuarie 1914, p. 149.

¹³ Al. O. Teodoreanu, *Gastronomie*, București, 1973, f. 6.

istoricilor și se înscrie în demersul recent inițiat al lansării unui ciclu de dezbateri referitoare la istoria contemporană a României și, în mod deosebit, la problematica pe care o implică abordarea comunismului românesc.

Alături de cercetători români cu preocupări în domeniu – Ioan Chiper, Dorin Dobrinu, Virgil Țărău, Dragoș Petrescu, Cristian Vasile, Cosmin Popa, Alina Tudor-Pavelescu, Gheorghe Onișoru ș. a. –, seria intervențiilor a inclus istorici și cercetători de prestigiu din Federația Rusă: Tatiana A. Pokivailova, Konstantin V. Nikiforov, Aleksandr S. Stykalin, Tatiana V. Volokitina, ale căror consistente luări de cuvânt au adus clarificări semnificative.

Centrată pe două teme majore – “Comunismul românesc în istoriografia universală. Abordări de sine stătătoare sau marginale?” și “Identificarea și prelucrarea documentelor externe. Soluții concrete” – conferința nu și-a propus să trateze aspecte relative la originea comunismului românesc și la implementarea practică a regimului după 23 august 1944, sau, în ansamblu, evoluțiile politice totalitare în perioada 1944-1989, ci să acopere lacunele analizei metodelor de documentare, reliefând cu insistență importanța surselor străine: “Trebuie pornit de la surse – un truism, dar important!” (Ovidiu Cristea).

Prima parte a manifestării a fost dedicată conținutului scrierilor istorice despre comunism dateate *ante* și *post* 1989, devoalat a fi sub influența contextului politico-ideologic al elaborării lor ori a apartenenței autorilor la școlile științifice apărute în condițiile instaurării pluralismului istoriografic. De asemenea, popularizarea studiilor științifice românești în istoriografia internațională a constituit subiect de analiză pertinentă. În ceea ce privește configurarea operelor de specialitate românești, s-a apreciat (Cosmin Popa) că aceasta ilustrează fidel adeziunea autorilor la școli istoriografice de interpretare și contextualizare a evenimentelor, emanate de personalități precum Ioan Scurtu, Florin Constantiniu, Ioan Chiper (“școala clasică”), Dinu C. Giurescu, Catherine Verdery, Lucian Boia, Vladimir Tismăneanu. Dintre cei prezenți, Cosmin Popa, Dragoș Petrescu, Cristian Vasile, Alina Tudor-Pavelescu, Dorin Dobrinu, Gheorghe Onișoru au exprimat constatarea că “scrierile privind comunismul românesc nu sunt un produs intelectual de export” și că această situație ține de cadrul conceptual și de pregătirea interdisciplinară a istoricilor, mulți dintre ei fiind medievști “reprofilati”. Lucrările se conformează, așadar, ținutei științifice de rigoare în măsura reflectării valorice în suma produselor de creație și investigație publicate în volume naționale și internaționale cotate ISI.

Diversitatea și factura doctrinelor istoriografice românești de după '89 au suscitat puncte de vedere formulate în acord cu interesul acut al audienței. S-a admis unanim că “punerea în circuit a informațiilor mai puțin cunoscute trebuie să fie dezideratul principal al istoricilor români”, însă modalitatea de realizare a obiectivului și rezultatele estimate au declanșat divergențe de opinie solid argumentate. Astfel, s-a conștientizat (Dragoș Petrescu) că nu există continuitate în tratarea istoriei comunismului românesc, că “istoricii români au rămas cantonați în scrierea istoriei politice a comunismului”, iar studiile lor sunt elaborate într-o perioadă numită “de tranziție”, lipsită însă de o anume “justiție de tranziție” și, *nota bene*, prejudiciate prin absența deschiderii arhivelor române și ruse. În plus, deficiențele decurg din ocolirea istoriei cotidiene a comunismului și din prevalența evenimentialului și a politicului.

Dintre lacunele pantemporale ale cercetării regimului totalitar comunist, au fost subliniate: intenția “salvării”, a purificării comunismului românesc prin focalizarea

preocupărilor asupra “disidenței interne”¹ și a politicii externe a regimului Ceaușescu, criteriile defectuoase folosite la selectarea documentelor destinate publicării, care au condus spre un adevărat “haos distractiv” (Cosmin Popa), “cultul surselor documentare” practicat de școlile “Ioan Scurtu” și “Florin Constantiniu-Dinu C. Giurescu”, sau conceptele epistemologice ale “școlii Lucian Boia” (Alina Tudor-Pavelescu, Cosmin Popa). În cadrul dezbaterii s-a stabilit legătura etiologică între realitatea potrivit căreia istoriografia românească a comunismului nu are caracterul unui produs intelectual de export și formația cultural-profesională a istoricilor români (Alina Tudor-Pavelescu), teză generatoare de interesante perorații despre circumstanțele și etapele devenirii științifice și profesionale a istoricilor români. Din cauză că istoria contemporană a României a fost, până în 1989, o “anexă a propagandei de partid”, iar în mediul intelectual al României comuniste nu s-a creat “literatură istorică alternativă” (în contrast cu situația din Polonia, spre exemplu), anii '90 au înregistrat doar încercările pripite și autodidacte ale unor istorici-medieviști de a-și converti orientările în zona contemporană: “acești oameni s-au format singuri, citind, în timp ce astăzi există centre de studii pe lângă universități” (Dorin Dobrințu). Pe de altă parte, aspectul formării culturii de specialitate a istoricilor români este indisolubil legat de problema accesului “real și nu selectiv” la arhive, care și-a găsit rezolvarea abia cu câțiva ani în urmă (Ovidiu Cristea, Gheorghe Onișoru, Dorin Dobrințu). Consecința imediată a impedimentului semnalat a fost reconstituirea parțială a “petelor albe” din istoria României: “s-au recuperat doar frânturi de documente și frânturi de amintiri” (Gheorghe Onișoru). În acest context, participanții la discuții au apreciat amploarea eforturilor directorului Arhivelor Naționale ale României pentru asigurarea largii accesibilități, nediscriminatorii, la documentele privind Partidul Comunist din România și regimul totalitar comunist din 1944-1989.

Formulând concluzia primei secțiuni a întrunirii, intervenienții au avansat ideea că în prezent activează o singură școală de istoriografie a comunismului românesc, și anume aceea cristalizată de către profesorul Universității din Maryland (SUA), Vladimir Tismăneanu, caracterizată prin consecvența operei de traducere a publicațiilor românești pentru spațiul științific anglo-saxon și prin impunerea metodologiilor de cercetare interdisciplinară (Cosmin Popa, Dragoș Petrescu). Aceste orientări îi garantează în parte, ținând cont și de “lipsa de maturitate și consistență ideatică” (Cosmin Popa), ecoul în știința istorică occidentală. Totodată însă, rămâne capitală soluționarea interacțiunii dintre politică și istoria contemporană, a relației dintre stat și memorie: statul român democrat “trebuie să-și pună problema distanțării de trecutul totalitar, să recupereze și să pună în valoare trecutul” (Dorin Dobrințu).

În paralel, considerațiile și experiența cercetătorilor din Federația Rusă cu privire la activitatea de documentare au stimulat interesul general. Printre strategiile procedurale de anvergură împărtășite sunt demne de reținut: crearea bazei unice de date a surselor istoriografice, proiectată de Centrul Științific al Istoriei Stalinismului în Europa de Est (Tatiana V. Volokitina), liniile de orientare științifică și publicațiile din Federația Rusă și Republica Moldova, consacrate istoriei comunismului din România și din alte state ale Europei răsăritene (Tatiana A. Pokivailova) și, în mod special, ameliorarea condițiilor actuale de acces la arhivele Rusiei, reconfigurate după deschiderea memorabilă și fără precedent de la începutul anilor '90 (Konstantin V. Nikiforov).

¹ Sursele documentare rusești contestă existența unei disidențe în interiorul Partidului Comunist Român.

Partea a doua a reuniunii a reconsiderat dificultățile concrete ale identificării și prelucrării surselor istoriografice externe. S-a convenit asupra faptului că nu se poate scrie o istorie completă a comunismului românesc fără studiarea aprofundată a reperelor documentare, mai ales a celor rusești (Dragoș Petrescu), limitată adesea de disiparea acestora în spațiul arhivistic internațional (Cosmin Popa), astfel încât primul imperativ al muncii de cercetare ar fi “identificarea locurilor din exteriorul țării în care există documente privind comunismul din România” (Dragoș Petrescu).

Informații esențiale despre arhivele ruse care dețin documente relevante asupra parcursului comunismului românesc, cum ar fi instituția Arhiva Rusă de Stat de Istorie Socială și Politică (Российский Государственный Архив Социальной и Политической Истории), au fost generos diseminate de către istoricii Alexandr S. Stykalin și Tatiana A. Pokivailova, cercetători reputați de la Institutele de Istorie, respectiv de Slavistică ale Academiei de Științe a Rusiei. Elogiind rezultatele stagiilor de documentare efectuate la Moscova de către “cel mai asiduu cercetător român al arhivelor rusești”, Ioan Chiper, care, în intervalul de maximă deschidere a arhivelor ruse², “a văzut documente multe și inedite la care nici rușii nu au avut acces” (Tatiana A. Pokivailova), aceștia și-au exprimat totuși scepticismul în legătură cu apropierea perspectivei desecretizării de către organele federale abilitate. În completare, Ioan Chiper a insistat asupra importanței surselor americane provenite din arhivele militare germane, care abundă în atestări indispensabile înțelegerii și tratării exhaustive a evoluției timpurii a comunismului românesc³. Menționându-se, în cazul Arhivelor Naționale ale României (Dorin Dobrinu, Alina Tudor-Pavelescu), reușita eliminării parțiale a impedimentului serios al restricționării prin prevederi legislative interne, s-a accentuat inconvenientul ce grevează accesibilitatea arhivelor din Federația Rusă. Pe tema astfel conturată, Dorin Dobrinu, Alina Tudor-Pavelescu, A.S. Stykalin și alții⁴ au sondat particularitățile de ordin legal și procedural, oferind exemple și dezvoltând subiectul delicat, dar stringent al desecretizării arhivelor din Rusia și România, precum și problematica diacronică a relațiilor bilaterale de colaborare instituțională în această sferă de interes.

În final, constatându-se existența palierele independente de disponibilitatea intelectuală față de valorificarea surselor străine, intervențiile au fost încununate de expozeul lui Ioan Chiper despre sursele primordiale descoperite în cercetările întreprinse de către istoricii Academiei Române până la mijlocul deceniului trecut, expozeu completat de autorul prezentei relatări cu opinii profesionale referitoare la măsuri și stratageme ce au sabotat sau îngreunat demersurile efectuate în arhivele ruse de către delegațiile Arhivelor Naționale, cum ar fi dificultățile de comunicare, nu exclusiv lingvistice, întâmpinate în deplasări, sau abordările metodologice defectuoase⁵. Astfel, în împlinirea axiomei conform căreia “sursele sunt importante în măsura în care le folosesc istoricii”, studioșii români ai fondurilor rusești s-au confruntat cu obstacolul major al selectării, implicit al evaluării reperelor în dependență de anumite criterii: preocupări științifice, subiecte tratate, configurarea comunismului ca realitate complexă. Drept

² La debutul deceniului trecut.

³ Hoover Institution, de exemplu, deține valoroase studii și prognoze întocmite de serviciile speciale cu privire la evoluția regimului politic în România.

⁴ Inclusiv autorul acestei prezentări.

⁵ Vezi Octavian Dascăl, *Demersurile Arhivelor Naționale ale României pentru cercetarea și recuperarea unor fonduri de documente românești din arhivele Federației Ruse (1992-2004)*, “Revista Arhivelor” 86 (2009), 1, p. 28-52.

urmare, s-a optat programatic pentru parcurgerea și reproducerea documentelor din surse externe prin asumarea științifică a comunismului ca realitate complexă (i. e. totalitarismul) și printr-o contextualizare doar secvențială.

În încheierea dezbaterii, participanții au desfășurat teorii proprii relative la obiectivele imediate și la soluții de durată determinată, materializate prin proiecte comune de identificare și punere în valoare a surselor istoriografice inedite, în condițiile stipulării accesului liber și echidistant al istoricilor români și ruși (Cosmin Popa). La rândul lor, reprezentanții ruși au recomandat inițierea demersului de negociere între Arhivele Naționale și Rosarhiv în vederea încheierii unui “acord pe un proiect concret, interguvernamental, sau măcar la nivelul instituțiilor de arhivă, absolut necesar”, cu scopul declarat al facilitării accesului la documentele din ambele arhive, după modelul tratatului aflat în curs cu Serbia (K. V. Nikiforov, A. S. Stykalin). De asemenea, s-a formulat propunerea (A. S. Stykalin) realizării parteneriatului științific prin editarea volumelor de documente – *Komintern și România, Kominform și România* – axate pe fondurile din Arhiva Rusă de Stat de Istorie Socială și Politică⁶. Partea română (Alina Tudor-Pavelescu, Ileana Căzan ș. a.), rememorând experiențele instituționale în domeniul aplicării tratatelor de colaborare bilaterală, stânjenit de realități cu bivalență sau de problemele generate de costuri și de implicarea financiară în proiectele comune, au pledat cu convingere pentru inițiativa internă, concretizabilă prin eficientizarea prelucrării arhivistice a documentelor deținute de arhivele din cele două state și prin urgentarea desecretizării lor. Etapa succedentă acestor măsuri ar fi afișarea documentelor *online*, spre beneficiul științific universal⁷. În contrapondere, cercetătorii ruși au demonstrat paradigma succesului în colaborarea ruso-maghiară și ruso-polonă pe proiecte concrete: arhivele de stat ale Ungariei și Poloniei au fiecare câte un reprezentant permanent la Moscova, cu misiunea de a “pregăti din punct de vedere tehnic-procedural proiectele de acorduri bilaterale între instituțiile de arhivă”. În plus, A. S. Stykalin a oferit asistenței depline asigurări privind disponibilitatea și receptivitatea Rosarhiv “de a sprijini cu specialiști un eventual reprezentant la Moscova al Arhivelor Naționale ale României, spre a depista documente legate de istoria contemporană și de comunism”.

Fructificarea discursurilor și a realelor disponibilități comunicate în spațiul academic rămâne însă în atenția oficialilor Arhivelor Naționale ale României și a forului tutelar, care cu certitudine le vor asocia în mod adecvat și inspirat cu mecanismele interne de realizare a proiectelor instituționale, având așadar la îndemână opțiuni precum parafarea noului acord de colaborare între Arhivele Naționale și Rosarhiv sau în cadrul Comisiei Istorie Comune Româno-Ruse.

Octavian Dascăl

⁶ Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Rusiei este deja autorul a trei volume, cu o versiune în limba engleză și cu sursa în fondurile arhivistice Komintern și Kominform de la Arhiva de Stat Rusă de Istorie Socială și Politică (РГАСПИ).

⁷ Considerente de natură logistică și de infrastructură umană (stadiul încă precar al informatizării, diversitatea operațiunilor arhivistice, lipsa de personal cu competențe lingvistice) fac însă din această soluție o propunere cu sustenabilitate îndoielnică.